

Emne nr. 77

HESTESELEN

1. Hva kalles hele hesteselen – hele den ”munderingen” som man la på hesten når man skulle kjøre (sele, hestesele, hestegreie, seletøy e.a.)?

Bogtre

2. Hva kalles bogtreet i Deres bygd (bogar, bog(a)tre, boketre, klave, klavatre, klavaski, hestaklave, boggreitre, bogletre)? Hvilket kjønn har ordet? Blir det vanligvis brukt i entall eller flertall? Kjenner De ordet loker i betydningen bogtre?
3. Hva kalles draglæret som går mellom bogtreet og oreringen (drått, dråtte, dragreim, dragol (tjukk l), dråttareim e.a.)? Hvilket kjønn har ordet?
4. Er draglæret festet til bogtreet ved at halvparten av det er trædd gjennom et hull som går fra bakre til fremre kanten av bogtreet, mens andre halvparten ligger utenpå bogtreet (se fig. 1),
5. eller er det festet til bogtreet ved et hull som går tvers gjennom bogtreet fra framsiden til baksiden (se fig. 2),
6. eller er det festet ved hjelp av dragbøyler som vist på fig. 3,4 og 5? Hvilken type dragbøyler er i tilfelle brukt?
7. Har man i tilfelle brukt dragbøyler av snodde lærremmer eller vidjer i stedet for av jern, og hvordan var i tilfelle disse festet til bogtreet?
8. Har draglæret alltid vært laget av lær, eller har man også hatt draglær av jern? Er dette i tilfelle en eldre form for draglær, eller brukte (bruker) man da draglær av jern på arbeidssele og draglær av lær på stas- og helgesele?

Dersom man har brukt flere av de formene for draglær som her er avbildet, vil vi gjerne vite hvilke av disse formene som er eldste og yngst. Og dersom De kjenner andre konstruksjoner enn dem som er nevnt ovenfor eller den konstruksjonen som var (er) typisk i Deres bygd ikke er tatt med i det hele tatt, må De beskrive den eller disse konstruksjonene og gjøre enkle tegninger av den/dem.

9. Hva kalles den reima som går mellom de to bogtrea under halsen på hesten (brystreim)? Se også sp. 12.
10. Er denne reima festet til bogtrea slik som på fig. 1? Reima går der gjennom et jernøie på det ene bogtreet; på det andre er det en jern”krok” som reima blir lagt oppi når man seler på hesten.

11. Eller gikk reima gjennom hull som satt nederst på hvert bogtre, slik som på fig. 3 og 4,
12. eller var de nederste endene av bogtreet bøyd i vinkel og forsynt med et lite rundt hull og en rand som reima lå i, slik som vist på fig. 6?
13. Brukte man i stedet for reim en krok-anordning som vist på fig. 2 eller en kjetting som vist på fig. 5? Hva kaltes denne konstruksjonen?

Også når det gjelder de forskjellige former for brystreim vil vi gjerne vite hvilken ordning som er eldst og yngst. Dersom De kjenner konstruksjoner som ikke er nevnt ovenfor, vil vi gjerne få beskrivelse og tegninger av dem.

14. Hva kalles den reima som går mellom bogtrea over nakken på hesten (nakkereim, halsreim)?
15. Har bogtrea hull for denne reima som vist på fig. 2, eller har den jernkramper som vist på fig. 1,4 og 5?
16. Forma på bogtrea. Er bogtrea tykkest på midten (fig. 4), er de flate på baksiden og bortimot rette i profilen (fig. 2), er de flate også på framsiden og derfor tynne (fig. 2), eller er de halvrunde på framsiden (fig. 1)?
17. Hva kalles den myke støpte pute som man legger under bogtrea (selapute, klavaskipute e.a.)?
18. Bruker man løs pute eller en stopning som er spikret fast til bogtreet? Dersom man har brukt eller bruker begge deler, var det da noen forskjell i bruken, for eksempel slik at man brukte løs pute på arbeidsselen, men fast pute eller stopning på stas- og helgeselen?
19. Er løsputa laget i ett stykke som er bøyd sammen i en ring, eller er den laget i to deler som er sammenføyet med hverandre ved de åpne endene, eller har den form som en sammenhengende, ringformet dyne med en tykk kant eller valk framme, eller er løsputa en sluttet ring, eller er den åpen enten oppe eller nede? – Fortell også om materialet (skinn eller tøy) og om stoppen (halm, hår e.a.).
20. Har man brukt løspute av filt? Hva kalles den, og hvor lenge er det siden den kom i bruk?
21. Legges løsputa løs på hesten, eller er den satt fast på bogtreet? Dersom den er festet til bogtreet, blir den da festet med reimer og spenner som går omkring bogtreet, eller festes den med korte reimstumper som knyttes sammen over bogtreet?
22. Har man brukt bogtre helt uten pute eller stopning?

Høvret med tilbehør

23. Hva heter den delen av selen som sitter oppe på hestemanken og som bærer skoklene eller skjekene (høvre, hyvre, yrve, høvle (tykk l), sålå, selehøvre, greie, grei-stokk e.a.)? Hvilket kjønn har ordet? Er ordet dekkel brukt som navn på høvre?
24. Det høvret som nå er i bruk i Deres bygd, består det av to ryggbrett eller -puter som blir holdt sammen med en bøyle av jern eller messing, eller består høvret i dag bare av to stoppte ryggputer som ovenpå er dekte med en tykk lærskive eller en skinnkledd metallskive? Hva kalles ryggputene (høvreballe, hyrvepute, klamp, selaballe, selaklabb, sålåbunke, sålåpute, bunge e.a.) og hvilket kjønn har ordet? Hva kalles bøylen (boge) og hvilket kjønn har ordet?
25. Er ryggputene stoppte, eller bruker man løse puter under dem?
26. Kan folk huske at man før brukte høvreboge av tre? Vi vil da gjerne få en beskrivelse eller enkel skisse av den form som var vanlig i Deres bygd. Har De hørt tale om eller sett at ryggputene var bundet til en slik høvre-boge?
27. Har De hørt tale om eller setta at man brukt høvre-boge av bein eller horn? Hva slags horn brukte man i tilfelle? Var slike høvre utsmykket, og i tilfelle hvordan? Hadde slike høvre jernstandere til å feste ryggputene med, eller var ryggputene bundet direkte til høvrebogen?
28. Har et høvre formet som en liten sal (se fig. 7) vært brukt i Deres bygd? Denne høvreformen er meget sjelden, og alle opplysninger om den er verdifulle. Vi er derfor meget takknemlige for en utførlig beskrivelse med omtrentlige mål og skisser eller foto.
29. Har man brukt vanlig ride- eller kløvsal i stedet for høvre? Beskriv i så fall framgangsmåten. Når gjorde man det? Pleide kjørekaren da å sitte i salen?
30. Hva kalles de reimene som går fra hver ende av høvret (bogen) og ned til oreringen (opphalds- eller oppholdsreim, opphalda eller opphelda, bærereim, oppstareim, oppselli, oppsålå e.a.)? Om oreringen, se sp. 3 ff.
31. Har man brukt en reim som gikk under hestebuken fra ene enden av høvret til den andre, og hva kaltes denne reima (springgjord eller -gjort, springreim, livgjord eller -gjort, bukgjord e.a.)? Var det en slik reim på alle seler, eller bruktes den bare på stas- og helgesele, men ikke på arbeidsselen?

32. Er det vanlig med reimer som går mellom høvret og bogtrea, og hva kalles i tilfelle disse (berereim)? Har de vært i bruk lenge? Bruktes slike reimer alltid og på alle seler, eller bare i visse tilfeller?
33. Er det vanlig med en reim mellom høvret og bisselet, ev. en løstøm som festes til høvret, for å holde hestehodet passe høyt eller hindre hesten i å spise under arbeidet? Blir dette brukt både på stas- og arbeidssele? Er bruken gammel? Hva kalles reima eller løstømmen (løstøm: tykkjil)?

Oeringen med tilbehør

34. Hva heter den jernringen på hver side av hesten som opphaldsreima fra høvret og dragreima fra bogtreet er festet i (ring, selaring, or(e)ring, olring, adraring e.a.)? Hvilket kjønn har ordet? I denne lista bruker vi ordet orering.
35. Har man brukt en beskyttelses-pute eller -treplate under oeringen, og hva kalles i tilfelle den (orepute)?
36. Husker man at man i eldre tid i stedet for orering brukte et vinkelformet trestykke som vist på fig. 8? Hva kalte man dette trestykke? Har De sett eller hørt fortelle at slike vinkelbøyde "forgjengere" til oeringen var av bein eller horn, og at enkelte av disse kunne være vakkert prydet med utskjæringer?
37. Hva kalles den reima som går fra orering til orering under buken på hesten (buk(g)jord, buk(g)jol, bukord, bukreim, kvi(g)jord e.a.), og hvilket kjønn har ordet? I denne lista bruker vi ordet bukjord.
38. Hva kalles det forbindelsesleddet av metall som er festet til oeringen og som stikkes gjennom "øyet" på skjækene eller skoklene og forbinder disse med oeringen (or(d)e, ole, adra e.a.)? Hvilket kjønn har ordet? I denne lista bruker i ordet ei ore.
39. Har ora vært av metall så lenge folk kan minnes, eller kjenner man til at den i eldre tid var eller kunne være av lær?
40. Vi vil gjerne få en beskrivelse (med tegninger) av ora, hvordan den så ut og hvordan den var festet til oeringen.
41. Hva heter den "pinnen" som man låser fast skjækene eller skoklene med ved å stikke den gjennom ora på utsiden av skjækene/skoklene (selapinne, sålastikke, orepinne e.a.)? Hvilket kjønn har ordet?
42. Var selapinnen gjort av tre? Har man brukt selapinne av jern, og når kom i tilfelle den i bruk? Kjenner De til at man i eldre tid brukte selapinne av bein?
43. Hvordan ble selapinnen gjort fast slik at den holdt seg på plass?

44. Er oreringen med ore og selapinne fremdeles i bruk, eller er den i senere tid blitt erstattet med en stor spenne? Hva kalles i tilfelle denne spennen? Brukes slike spenner i tilfelle bare til kjøre- eller parhester? Hvordan fester man skjekene, skoklene eller draget til denne spennen?
45. Har det forekommet at man slett ikke brukte oreringen, men festet draglæret fra bogtrea direkte til skåk- eller skokleendene? Beskriv i så fall framgangsmåten.

Bakselen

46. Ordet baksele synes å ha en noe ulik betydning i de forskjellige bygder. Noen synes å bruke ordet bare om den reima som går fra orering til orering bak låra på hesten, mens andre regner med til bakselen også den reima (rettere de reimene) som går mellom høvret og halen. Hvordan er det i så måte i Deres bygd?
47. Dersom ordet baksele i Deres bygd har den siste av disse betydningene – altså brukes om hele den delen av selen som ligger bak høvret og oreringene – hva kalles da den reima som går mellom oreringene bak låra på hesten (bakgreie)?
48. Brukte man en slik reim ved all slags kjøring både sommer og vinter, og er bruken gammel?
49. Er det kjent i Deres bygd at hesteselen i eldre tid ikke hadde en slik reim mellom oreringene bak låra på hesten og heller ikke skulle ha det? – Vi tenker ikke her på det velkjente forhold at man ofte kjørte uten slik reim på selen, for eksempel når det var lett kjøring eller når selen var gammel og reima utslitt.
50. Hva kalles den reima som går fra høvret og bakover ryggen på hesten (ryggreim, ryggstærte, bakbord, bak(g)jord, bakol, bakore, bakole, haletog, rompestag e.a.) og hvilket kjønn har ordet?
51. Ha kalles den reima som går rundt halerota (bakord, bakol, rompestærte, haleola, halasta, halasterte, rumpestykkje, rumpekjevle, romptreppe, roestykkje e.a.), og hvilket kjønn har ordet?
52. Ha det hendt at man i stedet for en slik reim som går rundt halerota har brukt en trekavle under halen?
53. Hva er en halestokk? Beskriv og tegn den, og fortell når og hvordan den ble brukt?
54. Hvordan ble den reima som gikk mellom oreringene bak låra på hesten, holdt oppe (for eksempel ved to reimer som gikk gjennom ryggreima og lå i kross over hestekrysset)?

Siden forholdene synes å være litt uklare når det gjelder den delen av hesteselen som ligger bak høvret og oreringene, vil vi gjerne at De skal tegne den og sette på alle de navn som er aktuelle.

Hu'lag og tømmer

55. Hva kalles den delen av hesteselen som festes til hodet (hu(e)lag, hugulag, huvulag, haumele, hautenne, bissel, beis(s)el, beitl, grime), og hvilket kjønn har ordet? – I denne lista bruker vi ordet hu'lag.
56. Hva kalles de enkelte delene av hu'laget? Tegn og sett navn på tegningen.
57. Hva kalles den delen av hu'laget som blir lagt i kjeften på hesten (munbit, eller -bett, beisel, bis(s)el, beitl, beksel, beiklebit, bætt e.a.), og hvilket kjønn har ordet?
58. Kjenner De et munbit med to vinkelbøyde sidestykker av bein, horn (til og med geithorn) eller tre som er "bundet sammen" av en kavle – munnkavlen – av tre eller bein? Tegn i tilfelle den.
59. Har man i stedet for munbit brukt kapsun, dvs. et jern som er bøyd over neseryggen på hesten?
60. Av hvilke deler består en enkel hestetøm? Hva kalles den, brukes dette ordet i entall eller flertall, og hva kalles de enkelte delene av tømmen?
61. Har man brukt hestetøm av bust, tagl eller lær? Hadde man særskilt navn på tømmen etter materialet den var laget av for eksempel oltøm om en tøm som var laget av lær?
62. Tømmer til parhester. Har man brukt korstømmer til parhester, hvordan ser disse ut og når kom de i bruk? Hva slags tømmer brukte man før man begynte å bruke korstømmer? Brukte og bruker man til parhester en vanlig enkel tøm som festes til bisselet på yttersiden av spannet, mens hestene bindes sammen ved hjelp av en reim eller taustump mellom "innersiden" av bislene? Hva kaltes og kalles i tilfellet dette bandet? Har man i stedet for en slik reim eller taustump brukt en trekavle med hull eller knepphake i hver ende? Beskriv og tegn i tilfelle den.

Ymse seletyper

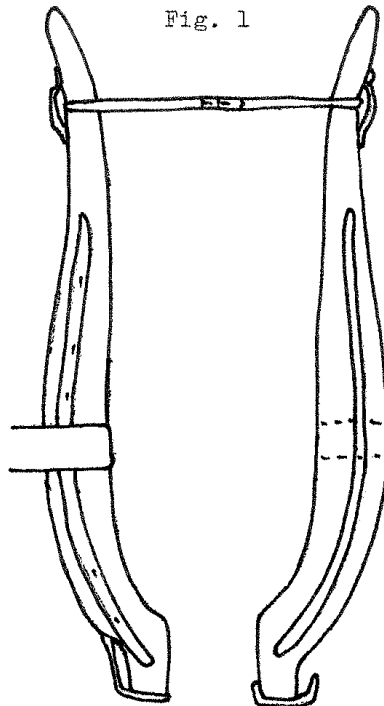
63. Har man i stedet for sele med bogtre brukt brystsele? Den har en brei reim som ligger omkring bringa på hesten og som han drar med (se fig. 9).
64. Beskriv med tegning en vanlig brystsele og gi opp navn på de forskjellige delene.

65. Bruktes brystselen alltid eller bare i visse tilfeller, for eksempel ved en eller annen spesiell kjøring, når hesten var selebrudt eller lignende?
66. Har brystselen vært lenge i bruk i Deres bygd? Kan man si at den er blitt mere brukt i senere tid, eller er forholdet omvendt?
67. Har man brukt kollersele eller såkalt komtese eller ringputesele? Beskriv i tilfelle den. Bruktes den i tilfelle bare til staskjøring? Har den vært lenge i bruk i Deres bygd?

Bjeller

68. Har man brukt bjellekranser eller klokker av ulike slag på hesteselen i Deres bygd? Beskriv dem, gi opp navn og fortell hvor de var plassert. Bruktes de både sommer og vinter? Ble de brukt bare på stasseler?

Fig. 1

SELETÖY

Fig. 2

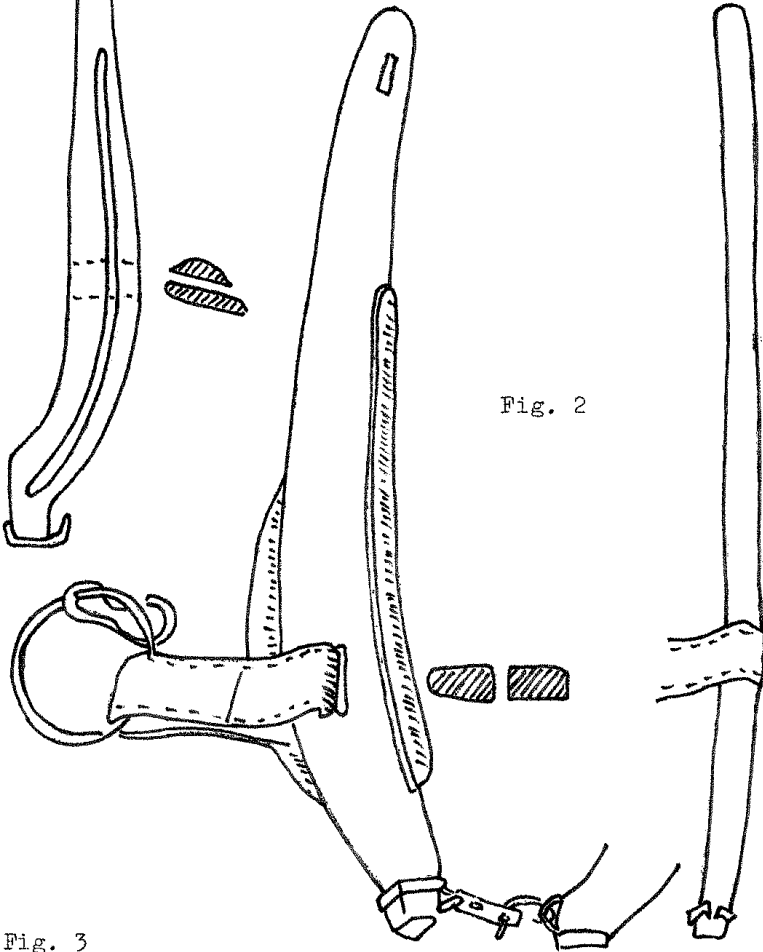

Fig. 3

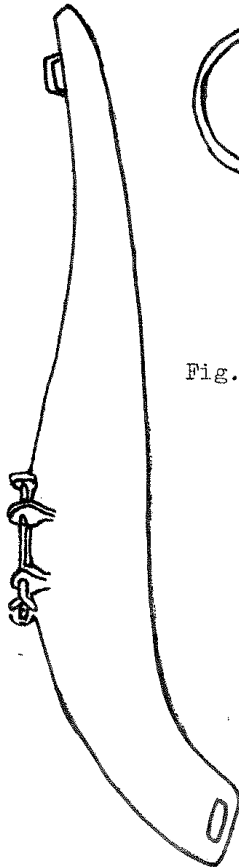
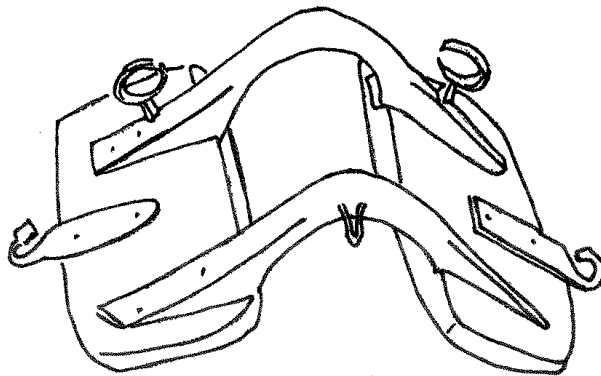

Fig. 7

S E L E T Ö Y

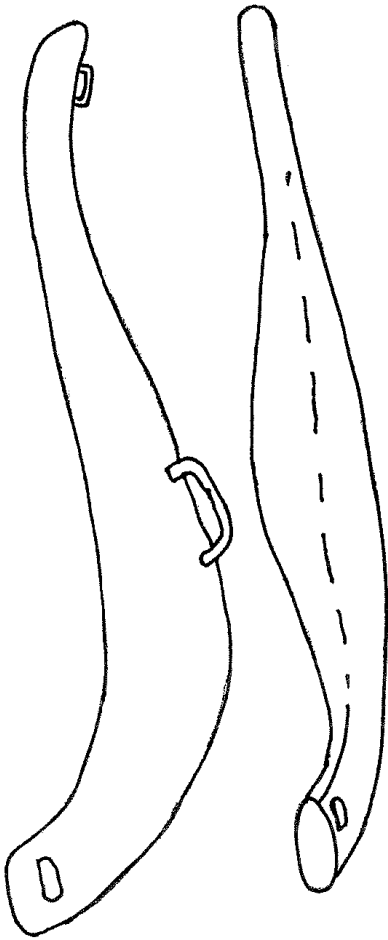

Fig. 4

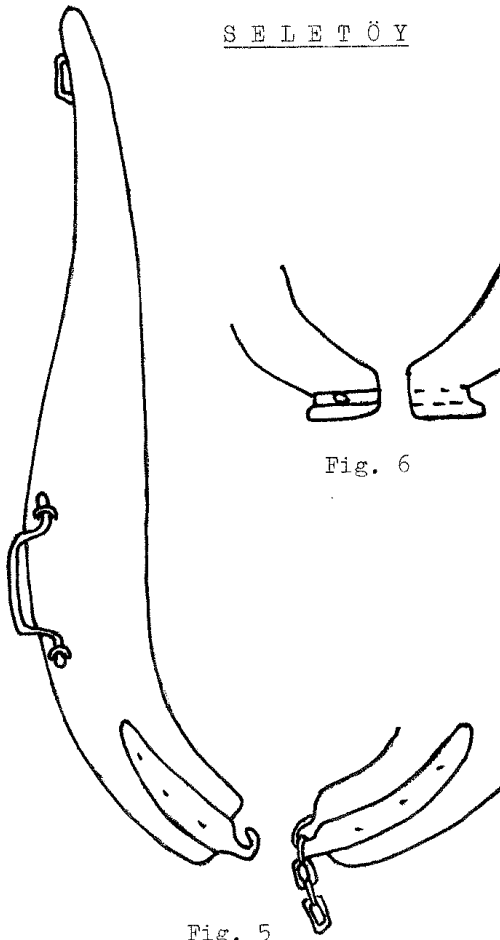

Fig. 5

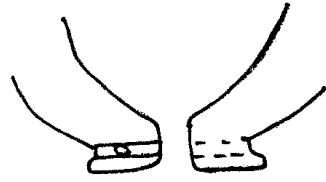

Fig. 6

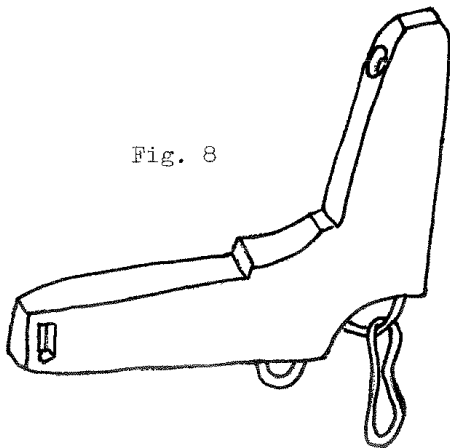

Fig. 8

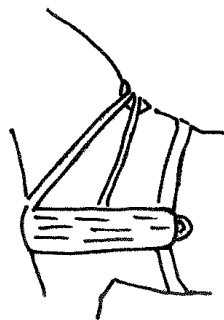

Fig. 9